

TEKENEND

BRIGITTE VAN BAKEL
ISIS ARCHITECTUUR

TEKENEND

WAARNEMEN EN WEERGEVEN

Zwarte wolken zuchten zwaar boven de Oosterschelde. Rechts achter me doet de zon verwoede pogingen haar licht bij de wolken vandaan te houden. In een betonbak naast me raast vrachtverkeer af en aan tussen Noord-Beveland en Schouwen Duiveland. Ik moedig de zon aan vol te houden, maar achter het bordje Zierikzee is er geen houden meer aan. Het grijze gordijn dat zich ongemerkt landinwaarts heeft verplaatst drapeert haar sluiers om mijn fiets. Als de massa water nog verder zakt voel ik hagelkorrels venijnig in mijn gezicht priemen. Voor de ophaalbrug van de stadspoort haal ik opgelucht adem. De geplande pleisterplaats is gehaald. Op naar een grand koffie en afwachten maar. Er zijn opklaringen besteld.

Zeelandbrug - Oosthoekweg

TEKENEND

WAARNEMEN EN WEERGEVEN

Vanuit het huisje aan de I.M. v.d.Bijlstraat ben ik aan de verkenning van Zonnemaire begonnen. Hoewel ook in Zonnemaire huizen te koop staan vind ik het thema krimp eigenlijk niet zo interessant. Ik ben veeleer benieuwd naar de karakteristieken van het dorp. Wat maakt Zonnemaire Zonnemaire? Ik fiets en wandel in de omgeving, natuurlijk om onderweg wat te zien, maar vooral om telkens opnieuw terug te komen in Zonnemaire. Het plaatsje steeds fris en van een andere kant te bekijken. Wat ik al enkele dagen doe? Ontdekken en interpreteren in tekeningen, schrijfsels en schetsen.

Ondertussen komen er mensen langs en zijn er gesprekjes. Iedereen heeft zo z'n emotionele verbinding met het dorp. De een komt thuis als 'de laatste hobbel is genomen' – een van de vele dijken, red. – , de ander als de kerkspits opdoemt. Ik voelde me al thuis voordat ik hier was. Dat komt vooral door de naam.

Zonnemaire zingt zachtjes op mijn tong. Een overvloed aan goudgeel licht, rijke oogsten, weelderig landleven met bourgondische taferelen en een vleugje aristocratie, zelfs zonder haar te zien.

Zonnemaire vanaf de Dreischorsedijk

TEKENEND IN BEWEGING

Turen op historische kaarten is tijdreizen. De geschiedenis ontvouwt zich en toekomstbeelden doemen op. Zo ontstaat een verhaal. Op de eerste regenachtige dag neem ik de bus naar Zierikzee en tref in een snuisterijenwinkel, annex hulporganisatie dierenambulance, enkele kopieën van historische kaarten aan.

Historische kaarten brengen opheldering over de sporen die in het landschap zijn achtergebleven, hetzij door mensen gemaakt, hetzij door de natuur aangebracht. Ze laten zien hoe alles aan verandering onderhevig is. Niets is permanent. Maar het ene spoor is het andere niet. Sommige sporen blijven lang leesbaar in het landschap, zoals dijken en wegen. Andere zijn uitgewist en

bestaan alleen nog op een kaart of in de herinnering, zoals bijvoorbeeld gebouwen en begrenzingen van waterpartijen. Elke toestand is tijdelijk en soms zelfs letterlijk aan de getijden overgeleverd. Dat leert begrippen als krimp en groei relativeren.

Bron: CAERTE VAN ZEELAND, gelyk dat gelegen was in 't Iaer 1274.

KAARTE VAN HET OOSTELYK GEDEELTE VAN SCHOUWEN, EN DUI

TEKENEND IN BEWEGING

Akkerbouw was tot de jaren vijftig van de vorige eeuw een bron van welvaart in Schouwen Duiveland. Dat laat de klederdracht zien op oude foto's. Ook zijn er, behalve boerderijen en huizen, grote landhuizen te vinden. Huizen en boerderijen werden eigenhandig gebouwd volgens een door de traditie welbeproefde vorm en methode. Dankzij de rijkdom konden vestingstadjes als Zierikzee en Brouwershaven en ook de architectuur van de landhuizen tot stand komen.

Op deze kaart, links, is te zien dat de huidige vier toegangswegen naar Zonnemaire ook in de 18e eeuw al bestonden. De Blooise dijk vormde toen de begrenzing tussen de HEERLYKHEIT BELOYS, de BELOYS POLDER, en de HEERLYKHEIT VAN SONNEMAAR. Deze dijk zette zich voort in de huidige Veerdijk, die de NIEUW BOMMENEDE POLDER aan de zuidoost zijde begrensd. Aan de noordoostzijde van de HEERLYKHEIT VAN SONNEMAAR bevond zich geheel buitendijks een havengebied. Aan de noordzijde van deze haven bevindt zich in 1752 de RUïne VAN BOMMENEDE, aan de zuidzijde van de haven is HET NIEUWE VEER. Het gebied van de HEERLYKHEIT VAN SONNEMAAR strekt zich naar het zuiden toe uit tot DEN NOORDGOUWSEN DYK en naar de oostzijde tot aan de huidige Dreischorsedijk. De huidige Zuidweg en Oostweg zijn ook op de kaart van 1752 te herkennen.

Bron: KAARTE DER EYLANDEN SCHOUWEN EN DUIVELAND op Ordere van Wýlen sýne Doorlugtigste Hoogheid W.C.H. Friso Prince van Orange en Nassau &c, &c, &c. Meetkundig opgenomen en voltrokken in den Jare 1752 door de Ingenieurs D.W.C. Hattinga en Anth. Hattinga.

C. Brink, ad. v. d. 1745.

De stad BROUWERSHAVEN van den Dyk te zien.

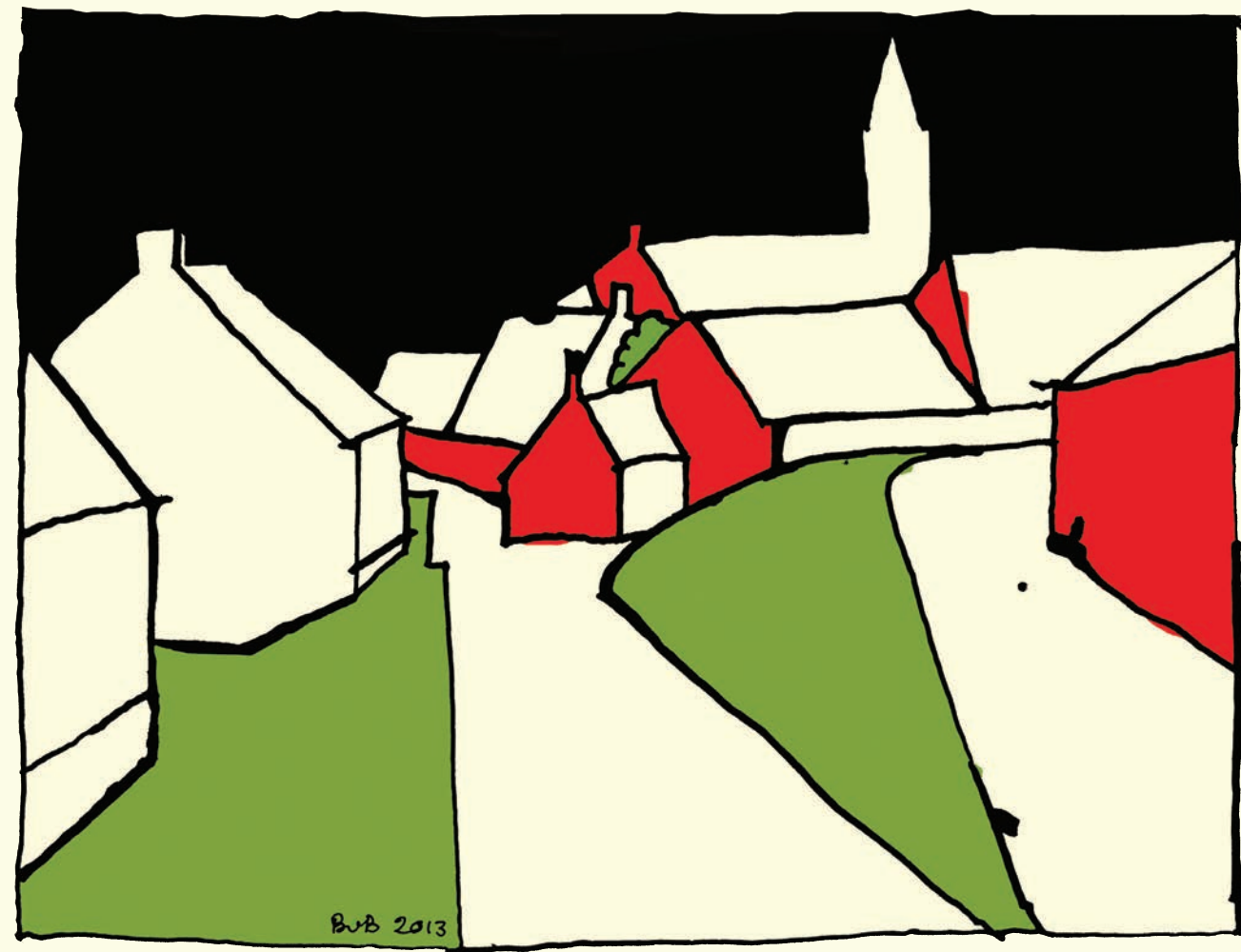
H. S. f. 1754.

TEKENEND

AAN DE HORIZON

Op het land werd vlas verbouwd en verwerkt tot linnen. Maar het meest kenmerkend, en door de uitstekende kleigrond uniek in de wijde omtrek, was de Zeeuwse meekrapteelt. In het buurplaatsje Dreischor bevindt zich een museum met uitgebreide documentatie over de meekrapteelt. *1) Meekrap bevat een kostbare kleurstof. De meekrapteelt zorgde sinds de vijftiende eeuw voor een hechte verbinding tussen het land, de economie en de sociaal-maatschappelijke verhoudingen. Coöperatie was een vroeg begrip. Zo'n zestien meekraptelers maakten gezamenlijk gebruik van een meekrapstoof, een fabriek waar de meekrapwortels werden gedroogd en verpulverd. Met de aanwezigheid van de vele waterwegen was er natuurlijk een levendige handel, ook met Antwerpen.

*1) In 2001 is in West-Brabant een onderzoek gestart naar de mogelijkheid met moderne technieken opnieuw kleurstof uit meekrap te produceren. Zo'n vijftientig boeren nemen deel. Meekrap bevat een warm rode kleurstof in vele schakeringen. Het wordt sinds de vijftiende eeuw gebruikt om textiel te verven. Halverwege de negentiende eeuw werd ontdekt dat uit steenkoolteer een synthetische kleurstof gemaakt kan worden die lijkt op de kleurstoffen uit meekrap. Daarna verdween allengs de meekrapteelt uit Zeeland. De synthetische kleur beslaat slechts een enkele lijn in het kleurenspectrum, terwijl de natuurkleur een hele waaier van spectrumlijnen in beslag neemt. Dat is te zien aan het levendige rood. De enkelvoudige synthetische kleur is weliswaar zuiver, maar ook saai.

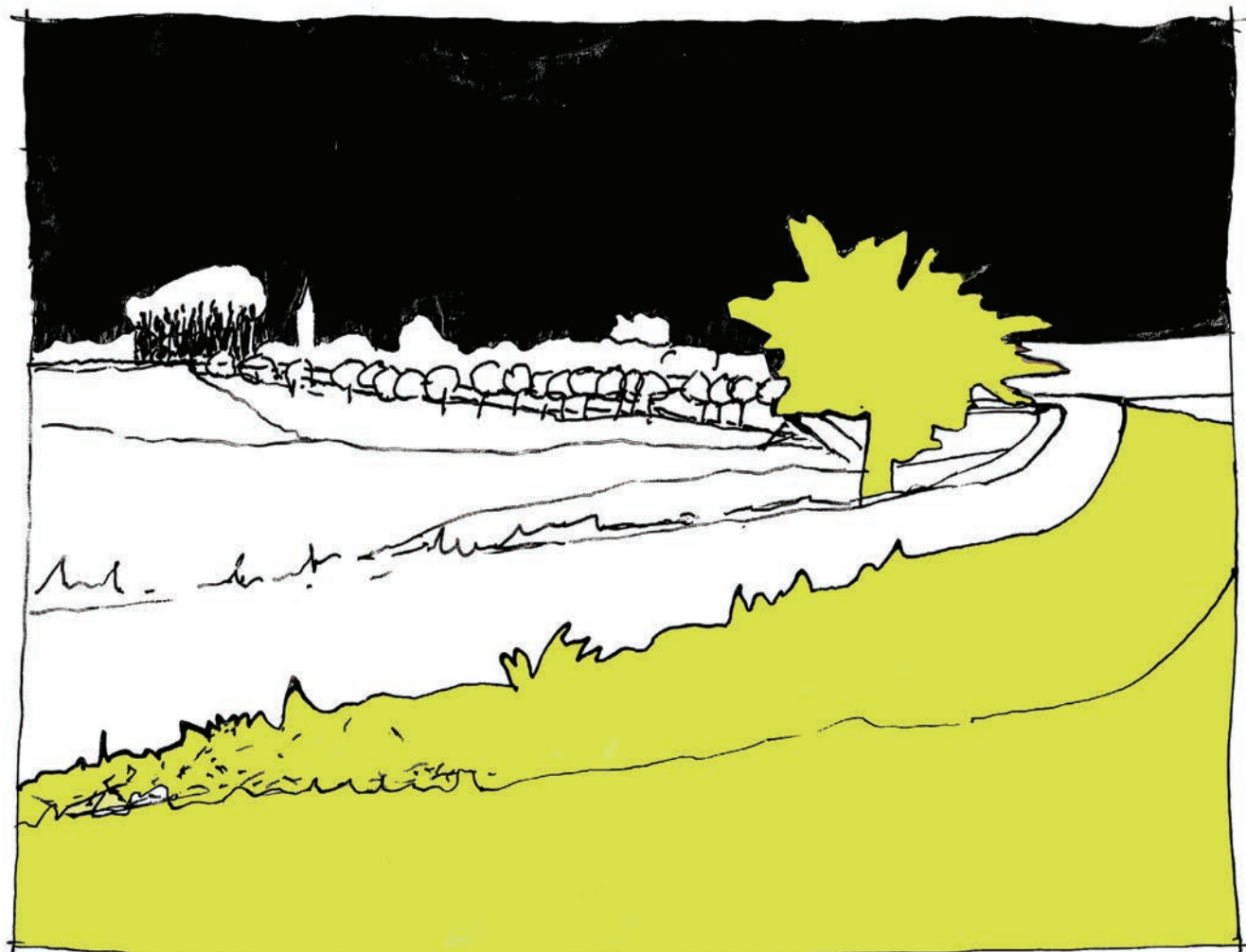

TEKENEND

AAN DE HORIZON

In het hart van Zonnemaire worden op dit moment, zogenaamd volgens de traditie, plastic huizen gebouwd. En verkocht. Het zijn gloednieuw ingedeelde huizen. Een rijtje identieke huizen. De zwart geribbelde strippen aan de buitengevel glimmen je tegemoet. Het is een dramatische poging fluweeldiep zwart geteerde planken te imiteren. Tegelijkertijd staan in Zonnemaire nogal wat oude huizen te koop. Het comfort van een moderne keuken, sanitair, kier- en tochtloze ramen en deuren, weegt kennelijk voor bewoners zwaarder dan de nostalgie van een oorspronkelijk vrijstaand dijkhuis met gigantische tuin.

Entree naar de kern van Zonnemaire op de plaats waar de Bommenedijk samenkomt met de Veerdijk. Huizen onderscheiden zich van elkaar, niet alleen door uiterlijke verschijning van de gevels maar ook door volumeverschillen en verspringingen.

Blooisdijk Zonnemaire 12.10.2013 BvB

TEKENEND

AAN DE HORIZON

Dorpen breiden zich in een groeiperiode naar buiten uit. Daarmee gaat vaak de directe ruimtelijke verbinding van de dorpsstraten met het veld verloren. Laat staan dat vanuit de woningen zelf nog zicht is op het land. Zo begint dan de teloorgang van de ruimtelijke dorpskarakteristieken. Dit fenomeen is, behalve in Zeeland, in de krimpregio's van Oost-Groningen, Noord-Limburg en de Achterhoek te constateren.

Ook in Zonnemaire is aan de dorpskern een wijkje geplakt. Van deze na-oorlogse rijtjeshuizen staat evenwel geen woning te koop. Dat kan komen door het comfortniveau, maar net zo goed aan de prijs van deze woningen liggen. Zeker in crisistijd spelen de maandelijkse woonlasten bij de woningkeuze een rol.

Zicht op Zonnemaire vanaf de Blooisdijk. De populieren-rijen op de dijk zijn uit alle windrichtingen te zien. Opvallend is bovendien dat jonge boompjes recent op en in het dijklichaam zijn aangeplant. Ook aan de dijkteen zijn bomenrijen te vinden. Uiteraard voorkomen de wortels erosie van de dijken. Het is daarom bijzonder omdat elders in Nederland bomen angstvallig geweerd worden van dijken. En bebouwing, bijvoorbeeld op de dijken langs de rivieren, wordt als uit den boze beschouwd. Hier in Zonnemaire is de dijkbeplanting in ere hersteld. Een uniek stukje Nederland!

TEKENEND

AAN DE HORIZON

Het ligt voor de hand krimp in de dorpen te verwelkomen. Krimp biedt een kans de ruimtelijke karakteristieken van het dorp te herstellen, de aangeplakte wijken te zijner tijd te slopen, de oude huizen te renoveren en eventuele tekorten aan te vullen met eigentijdse woningen, naar architectonisch ontwerp. Kortom, er is een nieuwe laag aan de geschiedenis van het dorp toe te voegen. Dat is eenvoudiger gedacht dan gedaan. Als je echt goed kijkt zie je dat het fysieke dorp zich in vertraagde modus aanpast aan de activiteiten van de bewoners.

Het dorp bestaat voor een groot deel uit mensen die forensen naar de Randstad en België. Daar verwerven ze een inkomen met activiteiten die weinig betekenis hebben voor de sociaal-maatschappelijke en economische cohesie van het dorp.

Links de Veerdijk en rechts de Tuinweg. Zonnemaire kent veel hoogteverschillen in de straten en de bebouwing: op de dijk, onder aan de dijk en op de taluds.

TEKENEND

AAN DE HORIZON

In het dorp wonen staat bovendien gelijk aan afhankelijk zijn van een auto en een koelkast. De boodschappen komen uit de supermarkt enkele dorpen verderop of van een mobiele groenteboer annex kruidenier, die een keer per week het dorp aandoet. Dezelfde verschijnselen doen zich voor met andere voorzieningen zoals onderwijs en gezondheidszorg.

Op zich niets mis met het delen van voorzieningen, maar eigenlijk gaat alles alleen maar goed omdat de fossiele brandstoffen goedkoop zijn. Het is de vraag of al dat gereis en vervoer goedkoper is dan zelf of met elkaar iets produceren op eigen bodem. Je zou zelfs kunnen beweren dat in een forensendorp wonen extreem vervuilend is. Voer voor onderzoek.

TEKENEND

AAN DE HORIZON

Ik ben geen voorstander van het activeren van burgerinitiatieven, een door politici aangemoedigde activiteit in krimpgebieden en in crisistijd. Dat vind ik een zwaktebod. Ik ben echter niet tegen burgerinitiatieven, integendeel. Ik zie burgerinitiatieven als noodsprongen van een bevolking die op geen andere manier poot aan de grond krijgt om het verlangen naar een rechtvaardige en duurzaam toekomstbestendige samenleving gerealiseerd te krijgen. Als iemand het tij kan keren zijn dat niet de individuele bewoners. Individueel gaan ze, en wie kan het ze verwijten, uiteindelijk voor de meest voordelige oplossing, ook al is die funest voor de toekomst van het land. Waarom zou je met de bus reizen, als je met de auto anderhalf uur tijd spaart op een afstand van 30 km?

Sint Nicolaaskerk, typisch Zonnemaire

De taak om gemeenschappelijke zaken in banen te leiden is toch echt weggelegd voor bestuurders, integere bestuurders. Integriteit, niet na een test, maar echt.

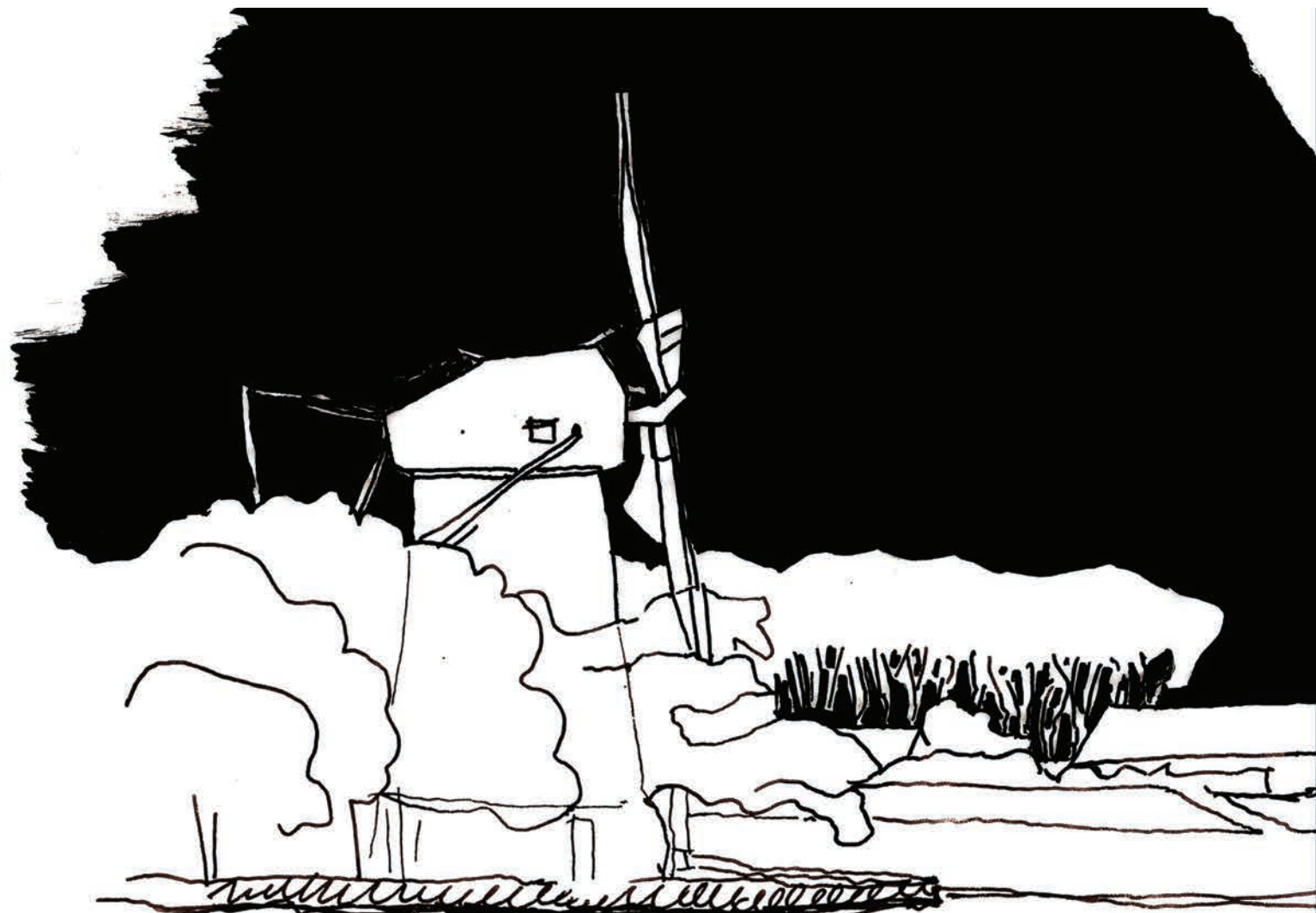

TEKENEND

AAN DE HORIZON

Aan de horizon verschijnen de lichtpuntjes. Nieuwe vormen van energieproductie en recreatieve activiteiten zijn verbonden aan het water rondom het eiland. Maar ook, in plaats van gedienstig te zijn aan de grootschalige landbouwindustrie – dat eentonige landschappen oplevert – een bij de grondsoort passende eigen teelt, bijvoorbeeld meekrap, tarwe en producten van zilte bodem zoals zeekraal, aardbeiklaver en zeeaster. In dat unieke of eigene van de streek en de producten liggen de overlevingskansen.

Grevelingenmeer ter hoogte van de Zeedijk in Zonnemaire.

De Korenbloem Zonnemaire BvB 14.10.2013

TEKENEND

AAN DE HORIZON

Ik kan me in Zonnemaire een bakker voorstellen. Een bakker die gebruik maakt van meel uit de gerestaureerde molen, met graan van eigen veld. Niet terug naar de oude tijd, maar kansen zijn te vinden in het opzetten van nieuwe economische concepten die gekoppeld zijn aan sociale cohesie. Dat is optimisme waard. Er is onderzoek nodig om uit te zoeken of het haalbaar is een coöperatieve bakkerij op te zetten met een aantal dorpsbewoners. Het huis aan de I.M. van de Bijlstraat 6 is centraal gelegen. Alle dorpsbewoners passeren het huis op weg naar de kerk of het dorpshuis. Het zou een uitstekende lokatie zijn voor een bakkerij.

Waarom niet?!

Molen de Korenbloem met op de achtergrond de populierenrij op de Blooisedijk. Molens zijn op veel plaatsen te zien in Schouwen Duiveland. Ze verschillen, evenals de kerken, per plaats en zijn daarom eveneens gebouwen waaraan je een plaats kunt herkennen.

De teksten en afbeeldingen van dit boekje zijn online gepubliceerd in het kader van 'Krot of Kans' van CBK-Zeeland.

Krot of Kans is een pilot '...gericht op het behoud en de versterking van actief burgerschap, woonkwaliteit en leefbaarheid op Schouwen-Duiveland'.

Voor de context lees het persbericht van september 2013 op <http://www.krotofkans.nl/zeeuwland-reikt-sleutels-uitaan-bewoners-krot-of-kans/>

Auteur tekst en afbeeldingen, tenzij anders vermeld:
Brigitte F.S.A. van Bakel

© 2013

Teksten en afbeeldingen mogen niet worden verveelvoudigd.
Publicaties uitsluitend met schriftelijke toestemming van de auteur.

Postadres:
Isis Architectuur
Kromme Elleboog 84
6511 ZB Nijmegen

Contactgegevens: www.isis-architectuur.nl

KROTofKANS-reeks nummer 29
©2013

ISBN:
978-90-6354-179-8

Vormgeving
BRIGITTE VAN BAKEL

WWW.KROTOFKANS.NL